

NEVELÉSTÖRTÉNET

A GYERMEK, A CSALÁD ÉS A PEDAGÓGUS EGYSÉGE A WALDORF-ÓVODÁBAN. GYERMEK- ÉS CSALÁDVÉDELEM A JOGALKOTÁSBAN ÉS A PEDAGÓGIÁBAN

(Első rész.)

Márföldi Erika

Összefoglaló:

Kutatásom tárgyát annak vizsgálata képezte, hogy a gyermek egészséges fejlődése szempontjából hogyan változik a nevelési környezet, milyen alapminőségekkel kell a gyermekről gondoskodni a pedagógusnak, a családnak és az egész társadalomnak. A gyermekek védelmét, a gyermekek jogait számos hazai és nemzetközi jogi egyezmény deklarálja, éppúgy, mint az óvodai programok. Az elmúlt száz évben a Waldorf-pedagógia elterjedését figyelhetjük meg szerte a világban. Magyarországon napjainkban már több mint 50 Waldorf-óvodában több mint 1700 gyermek nevelése folyik. E pedagógia sajátosságát az adja, hogy a családokkal közösen épül a gyermeket megtartó nevelői közeg. A kutatásban kirajzolódott, hogy a gyermek érdekeit szem előtt tartva a Waldorf-pedagógus folyamatos önképzést végez, a reflektív önértékelési modell a Waldorf-önértékelésnek is részét képezi.

Kulcsszavak: Waldorf-pedagógia, gyermeki jogok, gyermekvédelem, óvodai nevelés, reflektív pedagógia

Abstract:

The subject of my research was to examine how the educational environment changes, respecting the healthy development of the child, as to what basic qualities the educator, the family and the whole society should have to take care of the child. The protection of children and the rights of children are declared in a number of national and international legal conventions, and also appear in kindergarten programs. Over the last hundred years, we can observe the spread of the Waldorf pedagogy

around the world. Today, over 1,700 children are educated in more than 50 Waldorf kindergartens in Hungary. The peculiarity of this pedagogy is that the educational medium that keeps the child is built together with the families. The research showed that the Waldorf educator carries out continuous self-education with the child's interests in mind, and the reflective self-evaluation model is also part of the Waldorf self-evaluation method.

Keywords:

Waldorf pedagogy, children's rights, child protection, preschool education, reflective pedagogy

Bevezetés

A gyermek- és családvédelem jogalkotásban való megjelenése és a Waldorf-pedagógia térhódítása adta a kutatásom tárgyát. Kerestem a válaszokat, hogy az egyes jogi és oktatási intézkedésekben kirajzolódik-e határozott kép azokról az alapeszmékről, melyek a gyermekek mindenkifelett álló védelmét hangsúlyozzák. Célom az volt, hogy egészen a nemzetközi szervezetektől a hazai oktatáspolitikán át a Waldorf-pedagógiáig eljutva választ találjak arra, hogy az egyetemes jogok megjelennek-e és milyen formában a gyermekeket védő hazai nevelési intézmények, Waldorf-óvodák általános pedagógiai programjában. Tanulmányoztam a nevelési intézmények törvényi kereteit, a Waldorf-pedagógiai és azon túli szakirodalmi kapcsolódásait, annak érdekében, hogy a Waldorf-óvoda és a külvilág egymásra hatására rátekintsek. Bemutatom a gyermek, a család, a pedagógus helyét és viszonyukat a Waldorf-óvodai közösségben. Arra kerestem választ, hogy a Waldorf-pedagógus mit tesz a saját fejlődése érdekében a gyermekek egyéni életútjának segítése érdekében. Kutattam az önképzési, belső felismerési utakat, melyek munkám során támaszommá válhatnak, és amit a kollégáimmal megosztva, közösen a Waldorf-életbe is beépíthetünk. Új kutatási területként a Waldorf-pedagógia saját önértékelő folyamatának megfigyelhetőségét kerestem a mai általános pedagógiai gyakorlatban használható reflektív önértékelési modellel.

Mindezen kérdéseim kutatása során alkalmaztam primer és szekunder, kvalitatív és kvantitatív módszert is. Több szekunder vizsgálatot is folytattam: a Központi Statisztikai Hivatal és az Oktatási Hivatal Központi Információs Rendszer statisztikai adatainak feldolgozását végeztem, nemzetközi és hazai jogszabályokat, pedagógiai szakirodalmat kutattam, illetve összehasonlító elemzéseket folytattam. Az elsődleges adatokat feldolgoztam, és az általam kutatott területek szerint kezdtem saját vizsgálatokat.

A vizsgálatok olykor kombináltak, mind a komparatív, azaz összehasonlító, mind a kvantitatív elemzés megjelenik bennük, hiszen nemegyszer számadatok képezik az összehasonlítás alapját. Ilyenek például a statisztikai hivatal és a saját kérdőív összehasonlító vizsgálatai. A saját kérdőívet a Waldorf Ház Pedagógiai Szolgáltató Intézet munkatársaként készítettem, a kutatás eredményeinek első megjelentetési tere ez a publikáció. A 2021 tavaszán indított felmérésben 55 Waldorf-óvodából 52 intézmény küldte vissza a kérdőívet, ami lehetővé tette egy átfogó Waldorf-óvodai kép megalkotását a Waldorf csoport-, gyermeklétszám és pedagóguslétszám terén. A Waldorf Ház Pedagógiai Szolgáltató Intézet hozzájárult az adatok publikációs célú felhasználásához.

Kvalitatív vizsgálatként kerestem idézeteket, véleményeket, amelyeket az adott témához kötöttem, melyek a kutatást, a feldolgozást megerősítették. Magyar nyelvű, nyomtatott formában megjelent szakirodalmat éppúgy használtam, mint internetes felületet a külföldi és hazai szakirodalom felkutatására.

A gyermek- és családvédelem helye a jogalkotásban

„Korunk mindaddig hiába kiált »személyiségek« után, amíg a gyermekeket nem engedjük mint személyiségeket élni és tanulni; amíg nem hagyjuk, hogy saját akarataik legyen, saját gondolataikat gondolják, önálló ítéleteket alkossanak.” (Ellen Key)¹

Ellen Key intő gondolata az előző évszázad gyermekeiről szólt a felnőttek felé, de aktualitása ma sem halványodik. A felnőttvilág kihívásai, mint a versenyszféra, a szakosodás, a számítógépes ismeretek az egyre fiatalabb gyermekek életébe is beáramolnak, sőt az oktatáspolitikai részéről az óvodai nevelésben, iskolai oktatásban is megjelennek használati követelményként. Ezek az elemek viszont nem igazodnak a gyermeki fejlődéshez, figyelmen kívül hagyják a testi-lelki-értelmi képességek fejlődését.

A fejlődéslélektan az érési folyamatokat leírja, ennek ellenére a tanulás-értékelés kapcsolódásakor nincsenek vagy csak a szakértői véleménnyel rendelkező, sajátos nevelési igényű gyermekek esetében vannak egyéni elbírálási lehetőségek. A korai követelmények viszont, ha nem alakul ki a szükséges képesség vagy készség, frusztrációhoz, visszahúzódáshoz vagy másik irányban akár agresszióhoz is vezethet. Miért van

¹ Ellen Key: A gyermek évszázada. In: Dr. Lachata István – Dr. Bodosi Béla (szerk.): *Gondolkodók a nevelésről*. https://uni-eszterhazy.hu/hefoppalyazat/nevtort/22_ellen_key_a_gyermek_vszzada.html (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

az, hogy a motivációt, önértékelést a pedagógusok esetében alkalmazzuk, míg a mai magyar nevelés- és oktatáspolitikai rendszer inkább tanuláscentrikusnak, teljesítményorientáltnak mondható, mintsem gyermekközpontúnak?

A gyermekek védelmével, a gyermekek és szüleik jogaival számos területen foglalkoznak. Ennek feltérképezése történik ebben a részben.

Az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermek Gyorssegélyalapja, az UNICEF 1946 óta fáradozik a gyermekek jogainak védelméért és érdekképviseletéért. Munkája eredményeként született meg az 1989. november 20-án New Yorkban kelt Gyermek jogairól szóló egyezmény,² mely majdnem egy évvel később, 1990. szeptember 2-án lépett hatályba, a magyar Országgyűlés pedig az 1991. évi LXIV. törvényben³ hirdette ki. Következőekben különböző szervezetek egyezményeit és programjait gyűjtöttem össze, amelyek a gyermeki jogokkal foglalkoztak:

- a Gyermek jogairól szóló egyezmény (UNICEF);
- az Európa Tanács 2007-ben elfogadott *Lanzarote-i Egyezménye (a gyermekszexualitással foglalkozik)*;
- a *Szófiai Stratégia gyermekvédelmi programja (Európa Tanács)*;
- a *Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatás (Európa Tanács)*;
- az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlata;
- az Európai Unió Alapjogi Chartája.

A fent említett dokumentumok kiegészülnek még olyanokkal, melyek a nevelés-oktatás területén is kiemelt szerepet játszanak a gyermekek védelme, fejlődése tekintetében:

- Magyarország Alaptörvénye (2011.04.25.) (továbbiakban Alaptörvény);
- 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről (továbbiakban NKT);
- az NKT elődje, a Köznevelési Törvény (1993. évi LXXIX. törvény);
- Gyermekvédelmi Törvény (1997. évi XXXI. törvény) (továbbiakban Gyvt);
- Családjogi Törvény (1952. évi IV. törvény);
- Munka Törvénykönyve;
- Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyve;

² A gyermekjogi egyezményről. <https://unicef.hu/gyermekjogok/gyermekjogi-egyezmennyrol> (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

³ 1991. évi LXIV. törvény A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99100064.tv> (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

- az óvodai nevelés országos alapprogramja (363/2012. (XII.17.) kormányrendelet) (továbbiakban Alapprogram);
- Waldorf-Óvodapedagógiai Program (továbbiakban WOP).

A felsorolás utolsó dokumentuma már csak a Waldorf nevet viselő óvodák munkáját segíti alapidokumentumként, mely alapján az egyes Waldorf-óvodák sajátosságait tükrözve megalkotják a helyi óvodapedagógiai programjukat.

Egy összehasonlító elemzést készítettem fő motívumokat kiemelve, nem szó szerinti idézeteket kiemelve egyes törvényekből, egyezményekből és programokból, keresve bennük a közöset a gyermek védelmével kapcsolatban.

Gyermekjogi Egyezmény⁴	Nemzetközi szinten az egyes társadalmakban érvényesítendő gyermekjogokat írja le. 3 jogi pillért határoz meg: <ul style="list-style-type: none"> - - gondoskodás, ellátás jogát - - részvétel jogát - - védelem jogát Kiemelt feladatként tekinti a gyermekek ellátását, táplálását, tanítását és testi-lelki védelmét.
Alap-törvény⁵	A XVI. cikk (1) leírja a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez, védelemhez, gondoskodáshoz való jogát. Hangsúlyt kap az önazonossághoz való jog és a keresztény kultúrán alapuló nevelés. A szülő jogosultságait és kötelességét. Megjelenik a gondoskodás másik iránya, a nagykorú gyermek kötelezettsége a rászoruló szülő ellátása.
NKT⁶	Az 1.§ (1) törvényi célként jelenik meg a gyermek/fiatal sokoldalú segítése különböző szinteken: <ul style="list-style-type: none"> - - harmonikus lelki, testi, értelmi fejlődés, - - készségek, képességek, ismeretek, jártasságok, - - érzelmi, akarat tulajdonságok, - - életkori sajátosságoknak megfelelő műveltség, - - tudatos fejlesztés, erkölcsösség, - - önálló életvitel és célok elérésének, - - magán- és közérdek összeegyeztethetőségének elősegítése. Célja: <ul style="list-style-type: none"> - - felelős állampolgárok nevelése, - - társadalmi leszakadás megakadályozása, - - tehetséggondozás.
Gyvt⁷	1.§ (1) Célja: szabályalkotás <ul style="list-style-type: none"> - a gyermekek jogainak és érdekeinek érvényesítésére, - a szülői kötelezettségekre, hiány esetén pótlására, - veszélyeztetettség megelőzésére és megszüntetésére, - gyermekvédelemből kikerült fiatalok társadalmi beillesztésére.

⁴ Lásd a 2. lábjegyzetben megadott hivatkozást.

⁵ Magyarország Alaptörvénye (2011.04. 25) XVI. cikk (1). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (letöltés dátuma: 2021.03.30.).

⁶ 2011.évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 1.§ (1) <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (letöltés dátuma: 2021.03.30.).

⁷ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 1.§ (1)

<p>Alap-program⁸</p>	<p>1. Kiindulási alapja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - a gyermek fejlődő személyiség, - a gyermek nevelése elsősorban a család joga, - az óvodai nevelés a gyermeki személyiség teljes kibontakozását segítse. <p>A gyermeket megilleti az óvodában</p> <ul style="list-style-type: none"> - a szeretetteljes gondoskodás, - a különleges védelem, - a gyermeki jogok tiszteletben tartása, - az esélyegyenlőség, - a hátrány csökkentés. <p>Az óvoda a család kiegészítője.</p>
<p>WOP⁹</p>	<p>Antropológiai felfogást tükröz az emberképe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - „az emberi lény transzcendens eredetű individualitás” - mindenki egyszeri és megismételhetetlen - az emberi lét célját az egyén erőiben látja, melyet a világ javára fordít <p>Kiinduló alapja: az életkori sajátosságokat mutató testi, lelki, szellemi szükségletek ismerete</p> <p>Célja:</p> <ul style="list-style-type: none"> - az egészséges fejlődés lehetősége, - az egészséges életmódnak a megteremtése, - az egészséges, szabad és kreatív emberek fejlődésének szolgálata. <p>A gyermekre a jövő csírájaként tekint.</p>

1. táblázat: Gyermekjogok megjelenése dokumentumokban.

A dokumentumokból jól leolvasható, hogy számos területen szükségesnek érezték a jogalkotók, illetve a gyermekvédő szervezetek, hogy megfogalmazzák az emberi, gyermeki jogok egyetemleges sérthetlenségét, túllépve a helyi, országos kereteken. Az óvodai élet minden mozzanata ugyanezt a célt szolgálja. Olyan szabad teret kíván nyújtani az Alapprogram és a WOP is, ahol a gyermek szabadsága, egyénisége nem sérül, sőt, igyekszik felébreszteni bennük minden gyermek és felnőtt iránt a tiszteletet, elfogadást, és megteremteni a védelemhez való jogot. Végigkövetve a fenti dokumentumokat, még egy dolog megállapítható: a gyermek- és családvédelem kérdése nem csupán a jog oldaláról tekinthető át, hanem a szociális térben is, a deklarációk a megvalósulásig kell

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv> (letöltés dátuma: 2021.03.30.).

⁸ 363/2012 (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról 1. melléklet I.1. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor> (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

⁹ Annette Stroteich – dr. Takácsné Ivaskó Ilona – Straziczky Ágnes (2012): Waldorf Óvodapedagógiai Program. Magyar Waldorf Szövetség, 8. <https://drive.google.com/file/d/1KUJ1G2Ah1yQgA8SYDfcB7Dk8qfNvx7ko/view> (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

eljussanak, hogy valódi erkölcsi alapot képezzenek az emberi együttélés számára.

A Waldorf-pedagógia térhódítása világ- és hazai viszonylatban

A Waldorf-pedagógia mögött egy szellemtudományos háttér, az antropozófia áll. Rudolf Steinernek köszönhető ez a világszemlélet: a német Antroposophia kifejezés két görög szó egybeolvasztásából született (anthróposz = 'ember', szophia = 'bölcesség'), mely az emberre vonatkozó bölcességet jelenti egyszerű értelmezésben. Mind a tudományos ismeretek, mind a látható világon túli tartalmak megismerését célozza meg, mert az ember nem csak a földi világ polgára. Tudatával, énjével, lelki minőségeivel nemcsak a fizikaihoz, hanem a szellemmel áthatott világmindenséghez is tartozik. Ez az egységes világlátás az alapja a Waldorf-pedagógiának, mely az életkori sajátosságok mellett az ember hármas tagozódásának, test-lélek-szellem egységének a fejlődési fázisait is nyomon követi, és olyan alapokat igyekszik biztosítani, mely az egészséges, önálló és szabad felnőtté válás lehetőségét kínálja.

Az első Waldorf-iskola 1919-ben jött létre Stuttgartban, melynek pedagógiáját, szellemi alapjait Rudolf Steiner dolgozta ki Emil Molt cigarettagyáros felkérésére, aki a nála dolgozó munkások gyermekei számára szeretett volna megnyugtató oktatást biztosítani. 7 évvel később, 1926 húsvétján nyitotta meg kapuit az első Waldorf-óvoda Elisabeth von Grunelius¹⁰ óvónőnek köszönhetően, aki Rudolf Steiner tanítványa volt.

Bár a második világháború a Waldorf-intézmények bezárásához vezetett, az utána érkező béke új lendületet adott az antropozófia és a Waldorf-pedagógia megerősödésének.

A Waldorf-óvodák nemzetközi támogatására az IASWECE (International Association for Steiner/Waldorf Early Childhood Education),¹¹ az iskolák támogatására a ECSWE (European Council for Steiner Waldorf Education)¹² nevű szervezeteket hozták létre. Magyarország mindkét szervezetben képviselteti magát. A Steiner/Waldorf Oktatás Nemzetközi Fóruma (Hague Circle International Council for

¹⁰ Elisabeth von Grunelius (1895–1989). <https://www.nifbe.de/component/themensammlung?view=item&id=389:elisabeth-von-grunelius-1895-1889&catid=0> (letöltés dátuma: 2022. 01. 10.).

¹¹ IASWECE (International Association For Steiner/Waldorf Early Childhood Education) <https://iaswece.org/home/> (letöltés dátuma: 2021. 04. 01.).

¹² ECSWE (European Council for Steiner Waldorf Education) <https://ecswe.eu/ecswe/> (letöltés dátuma: 2021. 04. 01.).

Steiner/Waldorf Education) szintén elérhető napi szinten a nemzetközi információt keresők számára.¹³

A Goetheanum pedagógiai szekciójáról is tájékozódhat bárki, és kapcsolódhat Waldorf-képzésekhez.¹⁴

1997-ben létrejött a Magyar Waldorf Szövetség (továbbiakban MWSZ) a hazai intézmények képviselőit. Az MWSZ adatai alapján a magyar intézmények falai között több mint 9500 gyermek/tanuló jár, akikkel közel 1000 pedagógus foglalkozik. Az intézmények fejlődésével párhuzamosan képzések is indultak, hogy a hazai pedagógusok elsajátíthassák e sajátos pedagógia alapjait. 7 önálló pedagógusképzés támogatja a Waldorf-önképzést.¹⁵

1. ábra: Waldorf-óvodák a világban (2019).

(Forrás: Waldorf 100 – Learn to Change the World; world map)

<https://www.waldorf-100.org/en/worldwide/> (letöltés dátuma: 2021.04.07.)

A Waldorf-óvodák több mint fele továbbra is Európában működik, viszont mára már szinte valamennyi kontinensen és térségben, Japántól Afrikán át Latin-Amerikáig megtalálhatók az ilyen pedagógiai alapon tevékenykedő nevelési intézmények. (A Waldorf intézmények frissített, 2021. májusi világlistája megtalálható az elektronikus felületen.¹⁶)

¹³ Hague Circle International Council for Steiner/Waldorf Education <https://www.waldorf-international.org/en/international-forum/> (letöltés dátuma: 2022. 01. 31.).

¹⁴ Goetheanum Pädagogische Sektion <https://www.goetheanum-paedagogik.ch/taetigkeitsfelder> (letöltés dátuma: 2022. 01. 31.).

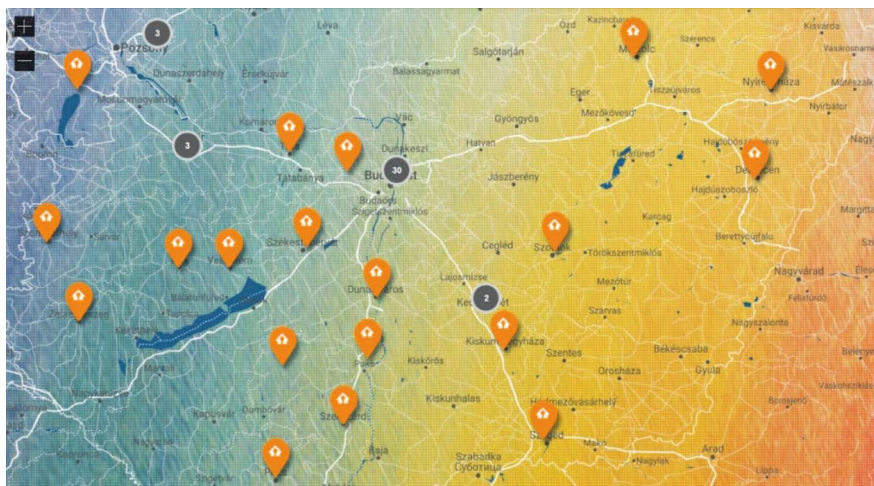
¹⁵ Magyar Waldorf Szövetség. <https://waldorf.hu/tortenet/> Történet (letöltés dátuma: 2021. 04. 01.).

¹⁶ Waldorf Word List. https://www.freunde-waldorf.de/fileadmin/user_upload/images/Waldorf_World_List/Waldorf_World_List.pdf (letöltés dátuma: 2022. 01. 31.).

Magyarországon az első Waldorf-iskola Nagy Emilné Dr. Göllner Mária segítségével jött létre 1926-ban, és hét évig, Hitler németországi hatalomra kerüléséig működhetett Budán, a Kissvábhegyen, olvasható az *Országépítő* folyóiratban.¹⁷

1980-as végek közepétől újakezdődött a pedagógia szellemi megújulása Solymáron, ahol Veckerdy Tamás, Makovecz Imre, Jakab Tibor és Székely György elismert szakemberek mellett még jó néhányan dolgoztak azon, hogy megalapozzák a Waldorf-pedagógiát óvodás, iskolás gyermekek és fiatalok számára, valamint Waldorf tanár- és óvóképzést hozzanak létre a pedagógusoknak.

Az első magyarországi Waldorf-óvoda 1989-ben indult Solymáron Annette Stroreich német Waldorf-óvónő vezetésével, aki a stuttgarti Waldorf-óvodapedagógus-képzés magyarországi kihelyezett tagozatának vezetője is lett, s akitől még nekem is volt szerencsém tanulni. Bár különböző helyeken 1988-at találni óvodaindulási évként, a Waldorf Pedagógiai Intézet Solymár honlapján az óvodaalapítás idejeként 1989. január 1. szerepel. Ugyanebben az évben született meg a háború utáni első magyar Waldorf-iskola is.

2. ábra: A magyarországi Waldorf-óvodák (2019).

(Forrás: *Waldorf100 – Learn to Change the World; world map:*

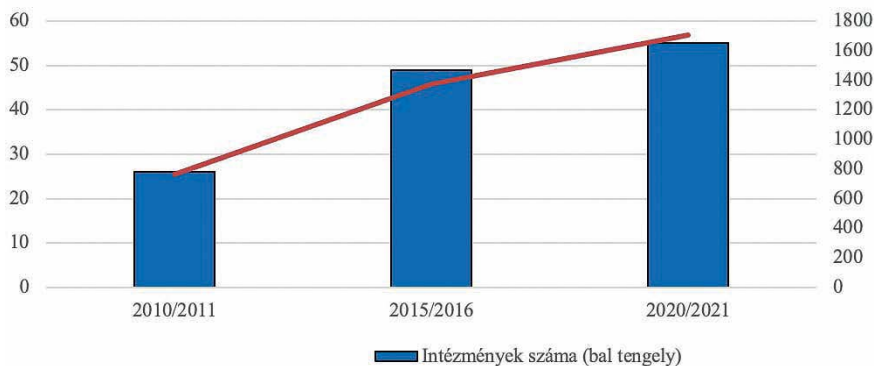
<https://www.waldorf-100.org/en/worldwide/> (letöltés dátuma: 2021. 04. 07.)

Az Oktatási Hivatal (OH) Köznevelési Információs Rendszerének (KIR) adatbázisa és a Waldorf Szövetség belső nyilvántartása alapján

¹⁷ Vámosi Nagy István (1991): A Kissvábhegyi Waldorf-Iskola 1926–33. *Országépítő*, 2. évf. 2. sz. 1–6. http://epa.oszk.hu/02900/02952/00005/pdf/EPA02952_orszagepito_1991_02_11-16.pdf (letöltés dátuma: 2021. 04. 01.).

két tengelyes diagramon ábrázoltam a Waldorf-óvodai intézmények és az oda járó gyermekek számának növekedését.

A 2010/2011-es nevelési évben 26 intézményben 763 gyermeket fogadtak. 10 év alatt az intézmények száma és a gyermeklétszám is több mint kétszeresére növekedett: a 2020/2021-es nevelési évben a Waldorf-óvodai nevelésben részesülő gyermekek száma az 55 intézményben elérte az 1706 főt.

Forrás: OH/KIR és Magyar Waldorf Szövetség

3. ábra: Waldorf-óvodába járó gyermekek Magyarországon.
(Forrás: az OH/KIR és Magyar Waldorf Szövetség adatai alapján saját összeállítás)

A magyar óvodai nevelés a számok tükrében

A következőkben a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) és az OH KIR-ben szereplő hivatalos statisztikák felhasználásán alapuló elemzésem látható. A magyarországi óvodák alakulását kutattam. Az 1960/61-től 2020/21-ig terjedő időszakra találtam számszerű adatokat, melyek az óvodák számának változását lehet nyomon követni.

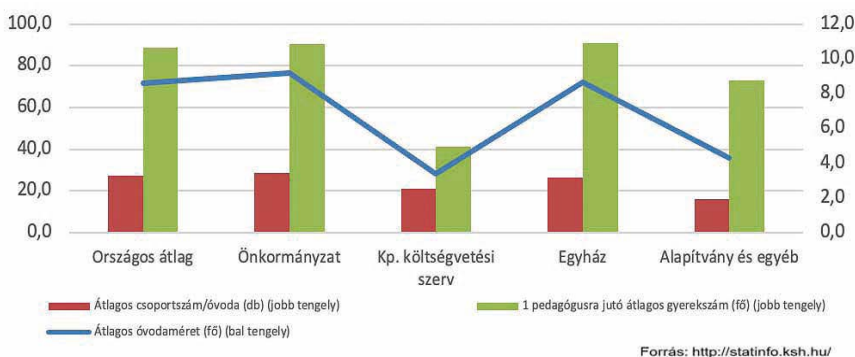
4. ábra: Az óvodás gyermekek számának alakulása Magyarországon.
(Forrás: KSH és OH/KIR adatai alapján saját összeállítás)

A KSH hosszú távú idősoraiból látható, hogy az óvodás gyermekek száma Magyarország népességalakulásának megfelelően erőteljes ingadozást mutatott az elmúlt 6 évtizedben. Míg a 60-as évektől nőtt az óvodások száma az óvodai férőhelyek számának növekedésével és talán a nők munkába állásával párhuzamosan, a 80-as évektől számuk csökkenése inkább a folyamatos népességfogyás számlájára írható. Az ezredforduló óta nagyjából 320–350 ezer körül ingadozott az óvodába járók száma. Ebben a kutatásban nem az okokat, hanem az adatokat szerettem volna érzékelteni.

5. ábra: Óvodák száma Magyarországon.
(Forrás: KSH és OH/KIR adatai alapján saját összeállítás)

Az óvodáskorú korosztály számának erőteljes csökkenése a 90-es évek közepétől figyelhető meg. Az óvodai intézmények és férőhelyek számának visszaszorulása erre való reakcióként tekinthető. Ez a fogyási trend a 2012/2013-as tanévben érte el mélypontját. Azóta ismét növekedés tární lehetünk, még ha az óvodák száma az elmúlt években nem is érte el a 90-es években tapasztaltat. A 2020/2021-es aktuális tanévre még nem állnak rendelkezésre végleges KSH adatok, arra az Oktatási Hivatal által vezetett KIR rendszerből származó aktuális adatokból következtethetünk. Ennek bemutatására egy kombinált grafikon készült, ahol két-féle oldaltengelyen válik szemléltethetővé három mutató.

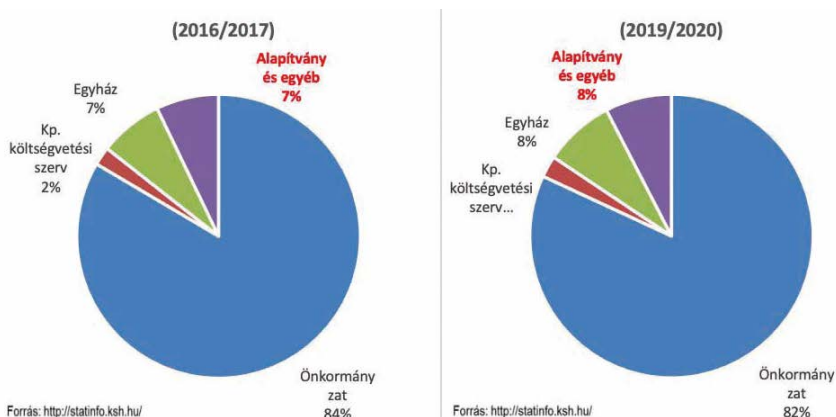

6. ábra: A különböző fenntartású intézmények néhány jellemzője (2019/2020).
(Forrás: a statinfo.ksh.hu adatai alapján saját összeállítás)

A 2019/2020-as tanévben (ez az utolsó év, amire hivatalos KSH adat rendelkezésre áll) Magyarországon az átlagos óvodai gyerekszám 72 fő volt. Az önkormányzati óvodák jellemzően nagyobbak, hozzájuk képest az egyházi fenntartású óvodák létszáma nem tér el érdemben. Ezzel szemben az alternatív fenntartású óvodák mérete több mint fele az országos átlagnak (36 fő/óvoda), és ennek megfelelően az átlagos csoportszám is kisebb (1,9 csoport, szemben az országos átlag 3,3-mal). Sok alternatív óvoda csupán 1 csoporttal működik, néhány 2-3 csoporttal. Az alternatív nevelési intézményeknél az egy pedagógusra jutó gyerekszám valamelyest alacsonyabb (8,8 gyermek), mint az önkormányzati és egyházi óvodáknál (10,6 gyermek), ami nevelési szempontból kedvezőbbnek tekinthető. Az jól látszik, hogy az önkormányzati óvodák száma és a gyermeklétszám többszöröse az egyéb fenntartású intézményekénél. A növekedési ütemük viszont magasabb az önkormányzatiakhoz képest.

A rendszerváltás után megjelentek az alternatív fenntartású óvodák Magyarországon, melyek aránya évről évre emelkedett. A következő két kördiagram az óvodák fenntartók szerinti megoszlását ábrázolja a 2015-ös évet követő időszakról. Ez az elemzés is a KSH adatai alapján szüle-

tett, a 2019/2020-as volt a legutolsó nevelési év, amelyre ilyen adat rendelkezésre áll.

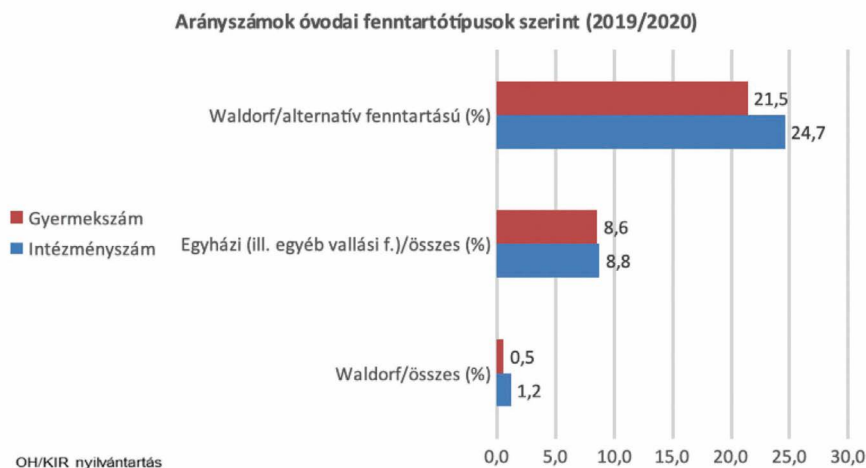

7. ábra: Az óvodák megoszlása fenntartók szerint.
(Forrás: a statinfo.ksh.hu adatai alapján saját összeállítás)

Az összesítés alapján készített kördiagramban jól látható, hogy az óvodák több mint 80%-a önkormányzati fenntartású, de arányuk csökkenő tendenciát mutat. Az egyéb, nem önkormányzati intézmények aránya 16-ról 18%-ra nőtt. A kismértékű növekedés mind az egyházi, mind az alapítványi és egyéb fenntartású intézmények esetén látszik.

Az Oktatási Hivatal aktuálisan (2021. március 27-én) elérhető legutóbbi KIR nyilvántartásából¹⁸ kiinduló saját számításaim szerint a 2020/2021-es nevelési évben a Waldorf-óvodák aránya 1,2 %-ot ért el az összes magyarországi nevelési intézmény száma és 0,5%-ot az óvodai nevelésben részesülő gyermekek száma alapján. Összehasonlításképpen: az egyházi fenntartású óvodák súlya is 8-9% közötti, vagyis ma is még a települési vagy megyei/fővárosi önkormányzati fenntartású intézmények dominálnak.

¹⁸ Oktatási Hivatal, Uo.

8. ábra: Arányszámok óvodai fenntartótípusok szerint (2019/2020).
(Forrás: az OH KIR adatai alapján saját összeállítás)

Ha az alternatív nevelési intézmények körét vizsgáljuk, akkor azt tapasztalhatjuk, hogy mára a Waldorf-pedagógiát követő intézmények jelentős népszerűsége tettek szert, súlyuk az alternatív (alapítványi vagy egyesületi, közalapítványi formában működtetett) intézmények között megközelíti az 1/4-et, és a gyerekszám tekintetében is meghaladja az 1/5-öt. A nem önkormányzati és állami működtetésű és nem egyházi fenntartású intézmények között talán a Waldorf-óvoda tekinthető a legnépszerűbbnek.

A Waldorf-pedagógia szemlélete a gyermekről és a családról

Nem szemlélhető sem a gyermek, sem a család, sem a pedagógus önmagában, hiszen ez a hármasság alkotja az óvodai élet egységét, melyet megtámaszt a sokszor szintén szülőkből álló fenntartó mint kehely.

A Waldorf-pedagógia különlegessége, hogy nem egyes területeket emel ki (oktatási, nevelési, fejlesztési területek), hanem sokkal inkább hangsúlyos az emberismeret, mely a teljes emberről, az egészséges emberről szól. A születéstől a kisgyermeknevelésen át egészen a felnőttképzésig, -továbbképzésig minden terület önálló fejlődési sajátosságait igyekszik átfogni. Mindezt átszövi a természet- és orvostudományi, valamint az érzékelhetőn túli, az akarat, érzelmi, gondolati és művészi megközelítés. Csakis ezekben az egységekben látás ad valódi képet egy pillanatnyi fejlődési állapotról a Waldorf-pedagógia szemléletében. Amikor visszatekintünk, meghatározó múltbeli pontokat keresünk, akár gátakat, blokkokat vagy éppen biztos alapokat, a jelenben a világhoz való ak-

tuális viszonyt vizsgáljuk, és a jövőbe nézve egy lehetőség útját vízionáljuk. A Waldorf-pedagógia nem ad előre képet például arra vonatkozólag, hogy valakiből mi kell legyen. Ezt a szemléletet igyekszünk a szülőkkel is megragadni, megtartani, hogy a felnőtt elvárások helyett boldog gyermekkorban legyen része az óvodásnak. Különben a gyermeket a saját képe formálná a család, az intézmény. A gazdag művészeti lehetőségek segítenek a lelki folyamatok feldolgozásában, utat nyithatnak különleges képességek kibontakozására, és gyógyító, harmonizáló erővel bírnak testi, lelki, szellemi fejlődési problémák megjelenésekor.

A Waldorf-pedagógia nem csupán a gyermekről szól. Egy út,

- mely az ember önmegismeréséhez vezet, így a saját fejlődése példa lehet a gyermeknek és a családnak;
- melyben minden pedagógiai intézményhez kapcsolódó felnőtt azon dolgozik, hogy megteremthetővé váljon egy szabad tér a gyermek saját fejlődési útjának megtapasztalásához;
- ahol a világ magasabb értelmét éppúgy kereshetjük, mint a mindennapok csodáját;
- melyben a szülő, a fenntartó és a pedagógus közös nyelven tanulnak meg beszélni, még ha az elején bábelinek is tűnik a kísérlet;
- melyre a gyermek által lép a felnőtt, de közben együtt haladnak és változnak.
- ahol tiszteletben tartjuk egymás szellemi szabadságát, társai vagyunk egymásnak a munkában, a teremtésben.

A csecsemő még nem rendelkezik az életben önállósággal. A kisgyermek a születésétől az iskolába lépésig, körülbelül 7 éves koráig egy hatalmas átalakuláson megy keresztül. Ahhoz, hogy a földi világ polgára lehessen, az önkéntelenül mozgó, az önkontroll teljes hiányát mutató születési testet birtokba kell vegye, magáévá kell formálnia. A mozgáson keresztül lép be a fizikai térbe, és fokozatosan képes uralni a testét. Amikor iskolaérettségi vizsgálat történik, még ott is láthatóak át nem alakított területek, még lehetnek önkéntelen mozdulatok, a dominancia hiánya stb. Itt tehát egy párhuzamos folyamatot követhetünk nyomon: a külvilág felfedezését és a saját test irányításának a képességét. A folyamatban vannak pihenő és vannak látványos fejlődési szakaszok, ezt a fejlődéslélektan tökéletesen leírja.

Michaela Glöcklerrel¹⁹ a Waldorf posztgraduális óvóképzésen, később pedig több előadásán találkoztam. A következőket írja erről: *„Az első életévben a testük feletti kontrollt és a felegyenesedett járást sajátítják el a gyerekek, a második évben a beszéd, a harmadikban pedig a tudatos gondol-*

¹⁹ Dr. Michaela Glöckler gyermekorvos volt a Herdeckei Közösségi Kórházban és a Bochumi Egyetemi Gyermekklinikán, iskolaorvos a witteni Rudolf Steiner-iskolában. 1988 óta a Goetheanumban az orvosi szekció vezetője.

kodás képességét. Az, hogy valakinek gondolatai vannak és az, hogy ezt észleli is, két külön dolog. Ahhoz, hogy az ember emlékezzen is a maga által gondoltakra, szükség van a rendszerint a 3. életévben, az önreflexió megkezdődésével kialakuló, gondolkodással összekapcsolódott öntudatra. [...] Az első hét életévben (0–7) az ideg-érzékszervi rendszer szerveinek érése áll a középpontban, melyet legtartósabban és legmegfelelőbben a mozgás, a szabad játék és a finom-motoros tevékenységek ösztönöznek.”²⁰

A Waldorf-óvodában olyan környezettel vesszük körbe a gyermeket, ahol az egészséges fejlődés azáltal történik, hogy teret, időt kap az óvoda a tapasztalatszerzésre. Az egészség fogalma nem lehet pusztán orvosi kifejezés, hiszen, ha a szót magát értjük, máris megsejthető a teljesség szemlélete: cél a gyermek egész lényének fejlődését elősegíteni. Ehhez hozzájárulnak a természetes fizikai környezet, a táplálékok kisgyermeki szervezetnek szükséges építő alkotóelemei (gabonakonyha), a pedagógiai tartalom finom, napi ritmuson keresztül, indirekt módon való áramlása, a pedagógus, felnőtt állandó nyitottsága, utánzásra, követésre alkalmas viselkedése, a felnőttek és gyermekek egymáshoz való tiszteletteljes és leginkább szeretettel teli légköre, s talán legfontosabbként a vegyes életkorú óvodai csoportokban az egymástól tanulás lehetősége.

Rudolf Steinernél is megtalálható a fenti mondatok megerősítése. Azt fejtegeti hosszasan, példákon keresztül, hogy a helyes fizikai környezet utánzásra sarkallja a gyermeket. Olyan játékok, eszközök, tér kell számára, mely nemcsak a test mozgékonytását segíti, hanem a lélek számára is éppúgy szükséges, hogy mozgékonyan tudjon reagálni a változásokra. Ezek eredményeként lesz képes egy bizalommal teli közegben szabadon fejlődni, alkotóvá, teremtővé válni, és így a tapasztalásból válik intellektuálisan, szellemileg kreatívvá, gondolataiban is mozgékonyvá.²¹

L. Francis Edmunds találóan és tömören fejezi ki a gyermek világhoz való viszonyát: „Mondhatjuk úgy is, hogy a gyermek magába szívja a világot, míg ehhez képest a felnőtt pusztán reagál rá. Rend, ritmus és egyensúly a nap és a hét megtervezésében alapvető; a gyermek az egészséget szolgáló szokásokra, ismétlődésekre épülő életvitelben érzi magát biztonságban: az önkényes változtatgatások nagyon zavaróak számára.”²² Abban az esetben, ha a családi környezetben is lassan, saját tempóban fejlődhet és életkorának megfelelő játékokkal vesszük körbe a gyermeket, akkor megtámasztja az

²⁰ Michaela Glöckler (2016): Hogyan hat a nevelés a későbbi életre? Nevelésművészet – Waldorf-pedagógia Magyarországon, 5. sz., karácsony, 48. (szerk.): Türkössy Szilárd. Ingyenes elektronikus szakmai folyóirat. <http://nevelesmuveszet.hu/wp-content/uploads/2017/01/Nevel%C3%A9sm%C5%B1v%C3%A9szet-2016.-IIpdf> (letöltés dátuma: 2021. 04. 08.).

²¹ Vö.: Rudolf Steiner (1993): A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból. *Jáspis. Szellemtudományi folyóirat*, 31–39.

²² L. Francis Edmunds (2004): *A Waldorf-pedagógia dióhéjban*. Budapest. k. n. Ford. Markovszky Andrea. 17.

otthon és az intézmény egymást, főleg, ha mindkét térben teljesen természetes az érzelmi biztonság megteremtése és fenntartása. Így megelőzhetővé válik, hogy a külvilág hatása a gyermeki lélek finomságát, a korai intellektuális ébresztést, a testi túlterhelést vagy ingerszegény létet, azaz az egészséges élethez való jogot sértse. Ehhez viszont a szülők és pedagógusok tudatos együttműködése szükséges.

A gyermek számára az első és legfontosabb élettér az a közeg, ahol a mindennapjait tölti, ideális esetben családi kötelékben. Amikor egy Waldorf-pedagógiai konferencia (így nevezik az óvónők közös munkájának színterét, vagy más dokumentumokban kollégiumnak nevezik magukat) az óvodai élet mindennapjait tervezi, nem elegendő, hogy a felnövekvő, rábízott gyermekekre gondoljon. Tulajdonképpen családokat és nem gyermekeket vesz fel egy Waldorf-óvoda. Mindezt azért, mert a gyermek egyéni fejlődése befolyásolt a családi ingerek, meghatározott környezeti hatások, öröklés, családszerkezet, a család gondolkodás- és életmódja által. Tehát mindig egy nagy egységben kell szemlélni a családokat az óvoda életében.

A magyarországi Waldorf-óvodák alapítása és működtetése nagyrészt a családoknak köszönhető: szülői kezdeményezéssel, szülők, családok önkéntes segítségével és adományok gyűjtésével valósul meg. Szeretnék biztosítani a gyermekük önálló fejlődési lehetőségét, felelősen igyekeznek gondoskodni gyermekük nevelési, oktatási körülményeiről, a fejlődéséhez szükséges otthoni és intézményi lehetőségek megteremtéséről. Élni kívánnak szabadságukkal az intézményválasztás terén, tudatosan olyan nevelési színteret keresnek, amely teljesen vagy részben megegyezik a saját nevelési elveikkel. Nem kívánják a nevelés felelősségét áthárítani az óvodára, hanem örömmel alakítanak ki partneri, együttműködő, egymást erősítő viszonyt a pedagógusokkal. A Waldorf-szülő él az információszerezés jogával, kész és képes sok időt áldozni arra, hogy megismerje a pedagógiát. Részt kíván venni a gyermeke óvodai környezetének kialakításában, pedagógiai elveket követve. Együttműködő partner a Waldorf-óvodai dokumentumok kialakítása során. Az óvodai épület és külső környezet megteremtésében is aktív segítő. Az óvodai élettér kialakítása során pedagógusok, szülők, gyerekek közös tevékenységeket, kertrendezést, bútorápolást, felújítást végeznek, ki-ki a maga tudását a közösség javára felajánlva, valamint a biztonsági intézkedések megteremtésében szintén együttműködnek. Óvodaszékek a Waldorf-óvodákban is működnek, ahol a fenntartás, pedagógia, a gazdasági stabilitás és a jogi biztonság egységesen terítékre kerül. A Waldorf-óvodákban az óvodaszéket fenntartó–szülő–pedagógus hármasának egyforma arányú meg-

bízott képviselői alkotják, hogy a szociális-jogi, a gazdasági-fenntartói, a szellemi-pedagógiai rész kiegyensúlyozza és kiegészítse egymást.²³

A Waldorf-óvodába érkező család felnőtt tagjai érteni kívánják a pedagógiai sajátosságokat, ezáltal a saját gyermekük fejlődési útja is más színezetűvé válik az évek alatt. Az óvodai mindennapokban megjelenő tevékenységeket az otthoni környezetbe is sokan hazaviszik. A családokban újraéled a konyhai tevékenységek közös megélése, a kenyérsütés, a bio-/biodinamikus módszerekkel előállított élelmiszerek hangsúlyosabbá válása, a kertművelés, a gyermekjátékok saját kezűleg készítése. Ezek a hatások szépen lassan beáramolnak a családok életébe is. S bár nincs ilyen kitétele vagy követelménye a Waldorf-intézményeknek, ez a hatás egyértelműen megjelenik, nyomon követhető. Mindezek visszahatása, hogy a családok Waldorf-bazárokat szoktak szervezni, ahol a pedagógiával koherens tárgyak, játékok, eszközök, ételek jelennek meg. Így a szülőként magukévá tett pedagógiai mindennapokat a világ felé megnyitják, megmutatják, képviselik.

A család érték a Waldorf-pedagógus szemében, együttműködésük az élet teljességét tükrözi, és hatása nem marad az intézmény falai, kapui mögött. Összhang van a Waldorf-óvodai közösségalkotási idea megvalósulása és a Bakonyi Anna kutatásában megjelenő, a család értékéről alkotott meghatározás között, melyet az országos óvodapedagógiai program fejlődésének tanulmányozása során írt le:

„A családokkal történő kapcsolat is új tartalommal telítődik. A családközpontú intervenció – mint a programban szereplő új fogalom – azt jelenti, hogy »a gyerek mögé oda kell látni« a családját is, és a nevelési tervek, megoldások nemcsak a gyerekekhez igazítottak, hanem a családok sajátos helyzetéhez, igényeikhez is illeszkednek. Az erkölcs, az értékrend szerepe felértékelődik. A kisgyermek erkölcsé érzelmlein keresztül fejlődik, így az érzelmi nevelés jelentősége is újra előtérbe kerül.»²⁴

A pedagógus szerepe a Waldorf-pedagógiában

A Waldorf-óvodában nagyobb hangsúlya van az okok belső feltárásának és a közös útkeresésnek, az antropológiához kapcsolódó szakembe-

²³ Vö.: 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről. 72. § (1–5) és 73. § (1). <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv> (letöltés dátuma: 2021. 03. 30.).

²⁴ Bakonyi Anna (2013): Értékkövető gondolatok az óvodai nevelés programjaiban. A magyar óvodai nevelés íve 1971–2013 – Szabadi Ilona emlékére. *Neveléstudomány* (főszerk.): Vámos Ágnes, Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar, 4. sz. 41. http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_4.pdf (letöltés dátuma: 2021. 04. 02.).

rekkel való együttműködésnek, mint a külső, számunkra is ismeretlen szakemberek bevonásának. De nem kizárólagosan.

A Waldorf-óvodában a pedagógiai munka egy közös születés folyamatában történik. Természetesen az itt dolgozók is egy-egy területet fognak át, de minden időszakban összehangolják a különböző feladataikat. Az intézményvezető szerepe nem hangsúlyos a kollégákkal való együttműködés során. Ennek két oka van. Egyrészt, a kapcsolódások tekintetében a konferenciámunkában egységesen működnek a pedagógusok, nincs hagyományos értelemben vett hierarchia. Másrészt, bár a külső képviselőt ténylegesen az óvodavezető látja el, viszont mindaz, amit képvisel, szintén a konferencia támogatása, egyetértése és meghatalmazása révén történik.

A Waldorf-óvodában ünnepköri időszakról beszélünk, mely felöleli a természeti környezet változásának követését, az év ünnepi időszakára való készülést, a születésnapokat és mindezekre való együttes készülődést, tervezést, megvalósítást. Az ünnepeink általában az időszak végén vannak, hogy legyen idő lelkiekben ráhangolódni, fizikailag pedig megteremteni az ünnepi teret.

A Waldorf-óvodában találkozunk állami végzettségű óvónővel és Waldorf-óvodapedagógusi posztgraduális képzésen továbbképzett Waldorf-óvónővel. Sok esetben a dajkai, segítői munkakört ellátó kolléga is elvégzi a Waldorf-képzést. Megfelelő alapidiploma híján ő sajnos nem alkalmazható óvónőként, ám a kollégák szakmai munkája során teljes értékű együttműködés valósul meg. Az állami elvárásrendszerben csoportonként délelőtt és délután is 1-1 pedagógus és egész napra 1 dajka alkalmazása az általános.

A Waldorf-óvodában törekednek arra, hogy egy időben két pedagógus és mellettük egy dajka is jelen legyen. Cél, hogy minden óvodában a személyi feltételek tekintetében az állami elvárásrendszer mellett a WOP belső elvárásrendszerének is megfeleljünk. Az összehasonlító táblázat érzékelteti, hogy országos szinten átlagosan a Waldorf-óvodákban a legmagasabb a pedagógusok száma.

2019/2020	Csoportok száma	Pedagógusok száma	Pedagógus/csoport (fő)
Mindösszesen	15082	31054	2,1
Önkormányzat	12953	26542	2,0
Központi költségvetési szerv	285	642	2,3
Egyház	1166	2441	2,1
Alapítvány és egyéb	678	1429	2,1
Waldorf-óvoda /52 db/	73	184	2,5

2. táblázat: Különböző fenntartású óvodák pedagógus és csoportadatai.
(Forrás: KSH adatok és a Waldorf Ház kérdőíves felmérése alapján saját számítás)

Az óvodában dolgozó óvónők és dajkák heti vagy kétheti rendszerességgel teljes délutánt felölelő vagy munkaidő után estig tartó óvónői konferenciát tartanak, ahol több feladattal is foglalkoznak. A konferencia az a színtér, ahol a rendszeres gyermekmegbeszélés folyik, itt történik az adott vagy következő ünnepkör szakmai munkájának előkészítése, a megélt előző ünnepkörre rátekintés, ajándékkészítés, feladatmegosztások egyeztetése, szülői estek és egyéb programok megtervezése vagy azokra való visszatekintés, egymás mentorálása, problémák, ügyek feltárása, dokumentumok készítése, felülvizsgálata. Gondos előkészítésként az éves munkaterv alkalmakra lebontva felsorolja a konferencia-feladatokat, melyek az életben persze változhatnak, mégis egy keretet, egy igazodási pontot adnak. Félévente, ha nem érzékelünk időközben nagy problémát, történik egy önértékelés. Ilyenkor a pedagógus rátekint a munkájára, a kapcsolódásaira, a nehézségeire, sikereire, a fejlődésre váró területekre, és elindulhat egy tervezés. Mindenki megteszi ezt a visszatekintést, majd az eredményt megosztják egymással a konferencia tagjai. Igyekeznek leszűrni belőle olyan tapasztalatokat, melyek egyéni és intézményi szinten is a fejlődés felé haladást célozzák.

A gyermekmegfigyelésnek, a gyermekmegbeszélésnek kiemelt hangsúlya van a Waldorf-óvodai életben. Ahhoz, hogy egy kisgyermek valóban az egyéni fejlődési útján tudjon haladni és abban finoman segítséget kapjon, alap, hogy állandó gyermekmegfigyelést végzünk. Nem az a cél csupán, hogy félévente rátekintsünk a gyermekre, és a fejlődési lapon bejelöljük a változást, hanem hogy észrevegyük az apró jeleket, amelyek egy új fejlődési pontot mutatnak vagy éppen elakadást tükröznek.

Mindez nagy feladat. Éppen ezért szerencsés, hogy heti vagy kétheti rendszerességgel vannak a konferenciáink, ahol a fiatal kollégák gyakorlatot szerezhetnek a közös munkából, megfigyelésekből, tervezésből,

visszatekintésből. Így egy állandó mentorálás is folyik, hiszen rendszeresen beszélünk csoportszobai helyzetekről. A cél, hogy objektívvá váljunk a megfigyelésben, különben a saját érzéseink, temperamentumunk elveszi a valós meglátás lehetőségét. Így válunk nemcsak a gyermekek megfigyelőivé, hanem önmagunk kontrolljának gyakorlóivá is.

A Waldorf-iskola alapítását felidézve Roberto Trostli hivatkozik Rudolf Steinerre, aki a konferencia feladatát is megfogalmazta: *„hidat verni és egyensúlyba hozni a földi és szellemi valóságokat az iskola és a tanulók nevelésének szolgálata révén.”*²⁵

Amikor az óvónő a pedagógus-előmeneteli rendszerben a minősüléssel szembetalálja magát, a kompetenciák, indikátorok olyan mértékű tudáshalmazt várnak el, hogy a pedagógus könnyen megijed. Végigolvasva az értékelő rendszert, rátalál az ember a reflektív pedagógiai elemzésre. Hamar megőrül a Waldorf-pedagógus, mert önazonosságra talál.

A Waldorf-óvodák alapvetően nem használják a reflektív pedagógus kifejezést, de annál inkább élnek az önértékelés módjával. A kollégákkal való rendszeres munka eredményeként rá kell ébrednünk, hogy a Waldorf-óvoda énefejlesztő és éneerősítő a felnőtt ember számára. A konferenciáinknak mindig van egy szellemi, pedagógiai alapja, egy pedagógiai vagy antropozófiai mű feldolgozása, mellyel eljutunk a közös fogalomalkotásig, egymás értéséig.

Az egyéni munka hatékonysága nehezen mérhető, hiszen a Waldorf-óvodában a pedagógusok közösen végzik az előkészítés, megvalósítás, visszatekintés, összegzés és előrettekintés fázisait. A szakirodalmaink egy része a gyermeki fejlődés szakaszaival foglalkozik, más része pedig a tanár belső munkájával, hiszen enélkül a gyermeki életúton történő változások éppúgy észrevétlenek maradnak, mint azok a lelki minőségeink, adottságaink, képességeink, melyek kiemelkednek vagy éppen fejlődésre, változtatásra várnak. Ebből fakad egy sajátos arculatunk. A pedagógus egyéni feladata a szellemi munka, sőt morális tett, amely alkalmassá teszi a konferenciamunkára. Az intézmény (iskola/óvoda) feladata pedig, hogy a pedagógia megvalósítható terévé váljon. A kettőt összeköti és kiegyensúlyozza a konferenciamunka.

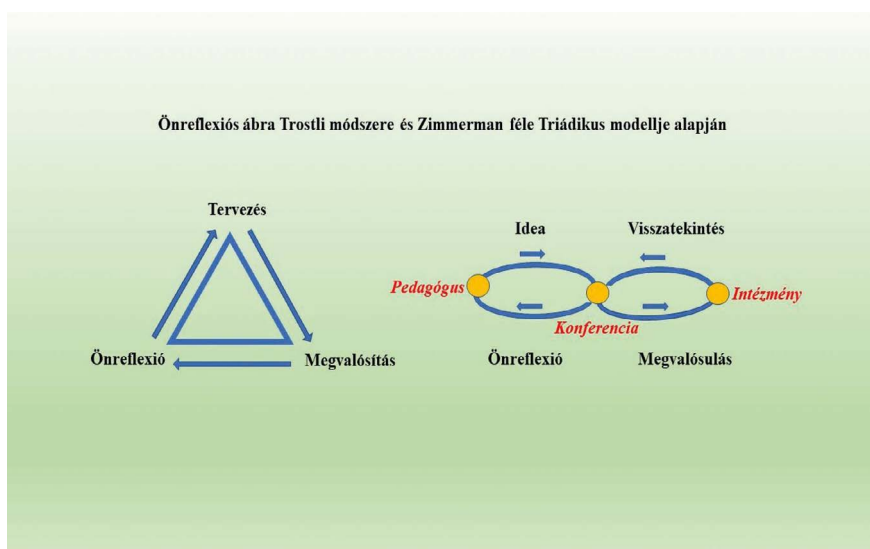
Ez motivált, hogy utánaollassak, és keressem a választ, hogy a Waldorf-pedagógus reflektív pedagógus-e.

Zagyváné Szűcs Ida tanulmányát vettem összehasonlítás alapul. *„A pedagógus életpályamodell egyik kulcsfogalma a reflektív pedagógus, aki szakmai önismerete és reális önértékelése segítségével képes a szakmai fejlődését elősegítő célokat kitűzni maga elé, és a célokat szem előtt tartva tudatosan fejleszteni önmagát. A reflexió, önreflexió és a reális önértékelés teszi lehetővé az*

²⁵ Roberto Trostli (2013): *Amint a Mennyben, úgy a Földön is*. Waldorf Ház Pedagógiai Szolgáltató Intézet, Budapest. 7.

adaptivitást, a mindenkori kihívásokhoz való sikeres alkalmazkodást, sok más hivatás mellett, a pedagóguspálya területén is.”²⁶

Gondolata a Waldorf-intézményekben dolgozóakra is kiterjeszhető, hiszen a korábban leírtak szerint reflektív módszert is használ a Waldorf-óvoda az értékelések során. Barry J. Zimmerman önszabályozó folyamatát írja le a tanulmány, ahol a terv-szándék a teljesítés-kivitelezéssel és az önreflexióval hármas egységet, egymásból épülő állandó körforgást eredményeznek. Míg a Zimmerman-féle triadikus modell²⁷ egy háromszög-kapcsolódást mutat, addig a Waldorf-intézmények önreflexiója mindig áthalad a konferencián és az intézményi megvalósuláson, ami szintén a konferencián átáramolva az egyéni önreflexióhoz vezet. Ezt mutatja a két folyamatot tükröző ábrám.

9. ábra: Önreflexió egyén és közösség viszonylatában a Waldorf-óvodában.
(Forrás: Trostli módszere és a Zimmerman-féle triadikus modellje alapján készült saját ábra)

A Waldorf-óvodákban az intézményi és az egyéni értékelés kéz a kézben halad. Hiszen az egyén fejlődése kihatással van a következő időszak tervezésére, előkészítésére és megvalósítására is. A Zimmerman alapján készített ábrán látható az önálló belső önértékelő munkafolyamat. A Waldorf-óvodai konferenciámunkát egy lemniszkatáaként ábrázoltam, ahol az egyéni cél és az intézményi megvalósulás áramlásában az idea

²⁶ Zagyváné Szűcs Ida (2017): Az önértékelés szerepe gyakorló pedagógusok szakmai önismeretének alakulásában, tanulmány. *Képzés és gyakorlat* (főszerk.): Kissné Dr. Zsámboki Réka Phd, Sopron, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar és a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar közös folyóirata, 15. évf. 1–2. sz. 175. <https://doi.org/10.17165/TP.2017.1-2.10> (letöltés dátuma: 2021. 04. 02.).

²⁷ Uo. 178.

megjelenése, a megvalósulás, a visszatekintés és az önreflexió mindig a konferencia közös terében és munkáján keresztül történik. A két folyamatra együtteséből születik a helyes önértékelés, az egyén önálló belső munkája a közösségben válik gyümölcsözővé, hiszen egy szociális-szellemi térben szükséges és kihagyhatatlan az együttes tervezés-megvalósítás-visszatekintés. Amint ez megtörténik, a reflexió végén új inspiráció születhet a jövő feladatai tekintetében. Ebből az a megállapítás született bennem, hogy a megfeleltethetőség helyett a két modell összekapcsolásáról beszélhetünk, ha az önreflexiót folyamatát figyeljük meg a Waldorf-óvodai munkában.

Konklúzió

Feltérképeztem a kutatás elején az emberi jogok, az Alaptörvény, az NKT, a Gyermekvédelmi törvény, az Alapprogram és a WOP gyermekvédelemről, gyermeki jogokról szóló részeit. Látható, hogy minden területen az egyén, a gyermek sérthetlenségének kérdésén, a tanuláshoz, fejlődéshez való jogok megalapozásán és fenntartásán dolgoztak.

Kirajzolódott a nevelési szintéren, hogy a mai kor gyermekének ismerete mellett egy nagyon fontos feladata mind a szülőnek, mind a pedagógusnak, hogy önmagát nemesítse abból a célból, hogy a gyermek, mint fejlődő egyén, a saját fejlődési útját járhassa.

A Waldorf-pedagógus a gyermekmegfigyelés során rátekint a gyermekre objektíven kívülről, belehelyezkedik a születési és jelenlegi életkörülményeibe, nem csupán megállapítja, hanem el is képzelem, hogyan érzi magát a bőrében. Látja, hogy a gyermek egyénileg hogyan viselkedik a környezetével szemben, és hogy hatnak egymásra a gyermekek. Figyelmét végül arra irányítja, hol vannak olyan területek, ahol segítségre, egyéni figyelemre szorul. Ehhez pedig megkeresi, mit kell felnőttként megváltoztatni ahhoz, hogy a gyermek a saját fejlődésében a harmóniát (a társaiét is) szem előtt tartva, egyénileg haladhasson vagy éppen a gyógyulásban előre mozdulhasson. Sőt, jó esetben az ünnepkörre való előkészítés – megvalósítás – rátekintés – tapasztalat – tervezés is ezen alapszik. Amikor félévente önértékelést végez a pedagógus egyénileg és a konferencián, akkor szintén ezen folyamat mentén halad. Megállapítható, hogy a Waldorf-pedagógus él a reflektív pedagógia sajátosságaival, a mindennapi munkájában használja az egyéni és közös visszatekintések, értékelések során.

A kutatásom azt mutatja, hogy a reflektív önértékelési modell kiegészítője, része a Waldorf-önértékelésnek. Megállapítható alaptézisként, hogy a valódi nevelés önnevelés által valósul meg.

Ebben a publikációban bemutattam a Waldorf-óvodák szemléletét a család jelentőségéről és a gyermek mindenek felett álló érdekének fontosságáról, és igyekeztem képet adni a Waldorf-pedagógia gyermekmegismerési folyamatairól és a pedagógus önfejlesztő munkájáról.

Kutatásom folytatódik egy második, gyakorlati terület feltérképezésével (mely előreláthatólag a *Polymatheia* következő számában jelenik meg), ahol részletesen bemutatom a gyermekek – szülők – pedagógusok szerepét, egymásra gyakorolt hatásukat, és rámutatok az elmúlt évtized hazai jogszabályváltozásainak óvodákra gyakorolt hatásaira.

Zárszóként és útravalóként hadd álljanak itt Karácsony Sándor bölcs és időtálló gondolatai, melyek pedagógusi hitvallásként szolgálhatnak minden nevelő-oktató munkát végző számára:

„Nevelés közben csak egyetlen magatartás áll módunkban: egész valónkkal viszonyulnunk kell a másik félhez. Sobase tudom, hogy mitévő legyek a következő pillanatban, mert az attól függ, a másik embernek miben és hogyan lehetek szolgálatára. Még áldozat árán is, mert szeretem a másik embert. Vele, általa, reánézve élek.”²⁸

²⁸ Lásd: Durkó Mátyás (1999): *Andragógia*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest. 30. <http://mek.niif.hu/01900/01942/01942.pdf> (letöltés dátuma: 2021. 04. 09.).